Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells: audiovisuele installatie van Marta Marín-Dòmine

*Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells: installation audiovisuelle de
Marta Marín-Dòmine*

Daniel Weyssow

Traducteur : Gorik de Henau

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/6064>

DOI : 10.4000/temoigner.6064

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells : installation audiovisuelle de Marta Marín-Dòmine -

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/6012> [fr]

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2017

Pagination : 5-11

ISBN : 978-2-930953-01-4

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Daniel Weyssow, «*Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells* : audiovisuele installatie van Marta Marín-Dòmine», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 125 | 2017, Online op 24 décembre 2021, geraadpleegd op 04 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/6064> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.6064>

JE VOUS OFFRE LES OISEAUX – US OFEREIXO ELS OCELLS: AUDIOVISUELE INSTALLATIE VAN MARTA MARÍN-DÒMINE

INSTALLATIE Marta Marín-Dòmine is professor talen en literatuur aan de universiteit Wilfrid Laurier in Waterloo (Ontario, Canada) en directeur van het Centre for Memory and Testimony Studies. Ze bestudeert hoe gewelddadige gebeurtenissen uit het Spaanse en Catalaanse verleden worden weergegeven in literatuur, film en kunst. Daarnaast richt ze zich op de herinnering aan de Joodse genocide en draaide ze de documentaire 1930-1942. *Mémoire juive du quartier Marolles-Midi, Bruxelles*, op basis van zes interviews met overlevenden van de nazikampen die door de Stichting Auschwitz werden opgenomen.

→ Tekst en interview:

Daniel Weyssow (Stichting Auschwitz vzw)

Vertaling uit het Frans:

Gorik de Henau

Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells is een kunstinstallatie over de herinnering aan Auschwitz en de wijze waarop die vroeger en nu wordt gepercipieerd. Centraal staat een reflectie over natuurgedachtenis, vertrekkend van een wetenschappelijk artikel van Günther Niethammer, doctor in de natuurwetenschappen aan de universiteit van Leipzig en de conservator van het Museum Koenig in Bonn. Hij was oorlogsvrijwilliger en lid van de *Waffen-SS*, en in 1940 werd hij als bewaker ingezet aan de toegangspoort van het Auschwitz-concentratiekamp. Toen bevelhebber Rudolf Höss hoorde van de deskundigheid van deze soldaat-ornitholoog, vroeg hij hem de vogelsoorten op te lijsten in de streek rond Auschwitz, een zogenoemd ‘interessegebied’.

De installatie gaat in première in de Capella de Santa Àgata in Barcelona, aan de Plaça del Rei in het hart van de oude stad, van 28 januari tot 28 april 2017. Ze wordt elke dag bezocht door een massa toeristen en studenten, die zodra ze het sas passeren zonder uitzondering onder de indruk komen van het vogel-

gezag in de tentoonstellingsruimte. Van het getsjirp van de leeuwerik tot het gekwek van de kwartel, van het gesnater van de eend tot het gekras van de uil, van het geklepper van de ooievaar tot het gekokker van de fazant: de ‘gezangen’ komen van alle kanten en verlenen dit gotische kleinood een fantastisch tintje. Na die eerste verrassing gaat de bezoeker op ontdekking door de tentoonstelling, met diverse vitrines, zes beeldschermen, twee muren met beeldprojectie en acht in een cirkel opgestelde luidsprekers op voet.

In de uitstalkasten bevinden zich foto’s van voorwerpen die toebehoorden aan de slachtoffers, zoals ze worden tentoongesteld in het Auschwitzmuseum. Op de beeldschermen zie je de geschiedenis van het kamp Auschwitz-Birkenau, de lijst met de door de SS-ornitholoog getelde vogels en de optelsom van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog per categorie. Op de muren worden beelden geprojecteerd die in de herfst van 2016 in Birkenau werden gedraaid door Blai Tomàs Bracquart en vervolgens gemonteerd door Marín-Dòmine. Een uitgestrekte ruimte waarin misschien (het is maar hoe je het bekijkt) hier en daar vogels verschijnen...

Wat is nu de bedoeling van de installatie? Is het niet ongepast om het in deze context over vogels te hebben? Waren het niet de overlevenden zelf die aangaven dat er in Auschwitz geen vogels waren – of konden zijn – vanwege de rook van de verbrandingsovens? Met

De ornitholoog Günther Niethammer (1908-1974) studeerde dierkunde in Tübingen en Leipzig. In die laatste stad behaalde hij in 1933 zijn doctoraat. In 1937 werd hij conservator van het Museum Koenig in Bonn. Hij schreef een driedelig ornithologisch handboek dat tussen 1937 en 1942 zou verschijnen en een standaardwerk werd. Eveneens in 1937 werd hij lid van de nazipartij NSDAP. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, bood hij zich als vrijwilliger aan bij de *Luftwaffe*, maar vanwege zijn leeftijd werd hij afgekeurd. In 1940 werd hij benoemd tot afdelingshoofd aan het Kunsthistorisches Museum in Wenen.

Hij waagde opnieuw zijn kans als vrijwilliger, ditmaal

bij de *Wehrmacht*. Hij werd opnieuw afgekeurd en nam dienst bij de *Waffen-SS*. Hij diende eerst in Oranienburg en vervolgens in Auschwitz, waar hij als bewaker zou werken aan de hoofdpoot van het kamp. Hij werd opgemerkt door Höss, die hem in maart 1941 de opdracht gaf voor een ornithologische studie en opmeting van de vogels in de streek rond Auschwitz. Vervolgens werkte Niethammer als dierkundige voor de wetenschappelijke afdeling van het *Wehrmacht*-opperbevel in de bezette gebieden.

Van september tot oktober 1942 keerde hij terug naar Auschwitz en vervolgens werd hij overgeplaatst naar het Sven Hedin-instituut. Hij ondernam expedities naar de Kaukasus

waar hij de rassenetheorieën van de nazi's moest evalueren in het raam van de *Ahnenerbe*. In 1944 deed hij onderzoek in Bulgarije en Triëst, en op het einde van de oorlog werd hij als soldaat ingezet bij de 269ste infanteriedivisie om te gaan vechten in Saksen.

In 1946 werd hij door de Engelsen aangehouden in Bonn, waarna hij werd berecht door een Pools gerechtshof in Krakau en veroordeeld tot acht jaar gevangenis; de straf werd later omgezet in drie jaar opsluiting en hij bracht ze door in een gevangenis in Warschau. In 1950 werd hij hoofd van de afdeling ornithologie in het Museum Koenig in Bonn. Hij ging met pensioen in 1973 en overleed een jaar later.

(Bron: Wikipedia)

dezelfde stelligheid werden overigens reserves geformuleerd rond het bestaan van kunst of poëzie in de kampen. Maar ondanks alle gruwel werden daar toch heel wat kunstwerken teruggevonden. Dat wil niet zeggen dat de getuigenverklaringen niet kloppen, want de vogels die de SS-soldaat-ornitholoog in kaart bracht, werden alleen buiten het Auschwitzkamp opgemerkt (Birkenau bestond toen nog niet). Het bewuste gebied, 3500 hectaren groot, strekte zich uit tussen twee rivieren: de Sola en de Vistula (Weichsel in het Duits). Het omvatte de stad Auschwitz en ging tot aan Raisko langs de dorpen Babitz, Birkenau, Plawy en Harmense, tot aan de bossen ten noorden van Brzeszcze. In die landelijke, half wilde gebieden had je een aaneenschakeling van akkers, weiden, meren, vijvers en moerassen bezaaid met hoogstammige bomen en bossen: een rijke biotoop voor vogels. Günther Niethammer beschreef het allemaal in zijn in 1941 in Wenen gepubliceerde artikel 'Opmerkingen over de vogels in Auschwitz' (1941), waarin hij 127 soorten opsomde.¹

Marta Marin-Dòmine heeft haar installatie dus *Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells* genoemd. Voor wie heeft ze dit 'geschenk' dan bedoeld? De gedeporteerden? De bezoekers van de tentoonstelling? Eigenlijk voor allebei, hoewel de installatie in de eerste plaats een eerbetoon is aan de gedeporteerden – de slachtoffers dus, die de door de SS-ornitholoog opgemerkte vogels niet konden zien of horen. En natuurlijk voor de bezoekers van de tentoonstelling, omdat zij die vogels hier wél kunnen horen. Met haar 'geschenk' tracht Marin-Dòmine de notie 'verloren vrijheid' voelbaar te maken. Want bijzonder aan vogels is dat ze dienen als 'boodschappers' van een onbereikbare vrijheid. En onwillekeurig moet je ook denken aan dat andere symbool dat Picasso na de oorlog aan de mensheid schonk, namelijk de duif als teken van vrede.

Aan het einde van de tentoonstelling kunnen bezoekers zelf actie ondernemen en hun aanwezigheid vastleggen, een handeling stellen in de wereld en voor anderen (al wordt een dergelijke intentie nergens uitdrukkelijk vermeld). Ze mogen hun hand op het laatste scherm leggen. Het toevallige gebaar wordt opgenomen

© Daniel Weyssow / Stichting Auschwitz

en gerelateerd met een van de vogelgezangen die tijdens het tentoonstellingstraject te horen zijn. Alle 'gebaren' van de bezoekers worden verrekend om te bepalen welk gezang ten gehore zal worden gebracht, als een 'ode' ter nagedachtenis van de slachtoffers; zo krijgen ze toch een miniem deeltje terug van wat hun werd afgenomen. Al is het een louter symbolisch gebaar, toch geldt het in deze artistieke opstelling als een investering in de herinnering aan het kampverleden.

In hoeverre kan kunst trouwens het verleden 'reconstrueren'? We zullen waarschijnlijk nooit weten of er binnen de prikkeldraad van Auschwitz-Birkenau al dan niet vogels leefden. Maar met haar benadering (en zoals ze ook uitlegt in het interview) wijst Marta Marin-Dòmine erop dat het onmogelijk is, via wetenschap noch kunst, de volle realiteit van een moment uit het verleden te reconstrueren, ook al doen historici onverdroten de grenzen van de kennis opschuiven. Want de filters van de herinnering bevatten heel wat leemten en psychologische blokkeringen. In deze 'natuurbenadering' betekent 'vogels schenken' ondanks alles een beetje van de vergeten herinnering teruggeven en weer oproepen, voor zover zulks mogelijk is.²

(1) We kunnen ze hier niet allemaal opnoemen, maar dit zijn de namen van de belangrijkste families onder de 127 vogelsoorten die Günther Niethammer in 1940 in het interessegebied Auschwitz opmerkte: kraaien, wiewalen, vinken, leeuwvinken, mezen, klauwvieren, vliegenvangers, grasmussen, lijsters, spechten, uilen, koekoeken, roofvogels, ooievaars, reigers, duiven, steltlopers en kippen.

(2) Het verhaal van de ornitholoog Günther Niethammer in Auschwitz leverde de inspiratie voor de roman *Die Vogelwelt von Auschwitz* van de Duitse schrijver Arno Surminski (Stuttgart: LangenMüller, 2008, niet in het Nederlands vertaald).

© Daniel Weyssow / Stichting Auschwitz

... D.W.: Hoe ontstond het idee voor je installatie?

M.M.D.: Dat kwam op een, laten we zeggen, vrij onverwachte manier. Ik herinner me dat ik op een ochtend zei: ‘Weet je wat je zou moeten doen? Vogels schenken aan het verleden.’ Ik had veel getuigenissen gehoord en gelezen waarin de betrokkenen zeiden dat ze boven de kampen geen vogels hadden gezien of gehoord. Dat behoort tot de mythologie van de herinnering, een mooie en trieste metafoor voor de gruwel. We hebben een dialectische verhouding met het verleden. Wat moeten we met het verleden? Ik voel me schuldig. We hebben een schuld bij het verleden. Een manier om je daar bewust van te zijn en er actief mee om te gaan, zou zijn om iets aan het verleden te schenken. Dat gaat natuurlijk niet. Jammer, maar het is onmogelijk. En via de kunst lukt het misschien toch. Door die vogels te schenken kan ik vandaag een standpunt innemen tegenover het verleden.

Hoe ga je dan te werk, hoe kan je iets voor het verleden doen?

Het moet nú gebeuren, vandaag, en de bezoeker van de tentoonstelling krijgt een rol toebedeeld... De vogel-metafoor is als een sprookje, zij het dramatischer, want het speelt zich af tegen een uitermate tragische achtergrond die ons juist uitdaagt. Wat moeten we met monsters? Dit is een manier om de monsters te vermoorden en de slachtoffers weg te halen uit die ziekelijk pathetische sfeer die we ervaren als het over het verleden gaat. Voor het slachtoffer verandert er niets, maar wij komen als het ware dichtbij de feiten door te gaan kijken naar de werkelijke omstandigheden waarin de slachtoffers zich toen bevonden – iets dat we bewust op afstand hebben gehouden en dat we nu in beeld willen brengen.

Wil je misschien een waarheid over dat verleden uitdrukken, aan de hand van één bepaald element van het symbolisch geworden ‘decor’?

Op het eerste scherm zie je bekende beelden uit Birkenau: schoenen, koffers enzovoort. Op het tweede scherm, links, verschijnen de berkenbossen van Birkenau. Je krijgt er zicht op een realiteit die de gedeporteerden niet zagen, een onmogelijke realiteit. Sommige getuigen vermeldten hoe mooi de bossen wel waren. Maar de meesten zagen de bossen niet, ze zagen alleen modder, chaos en dood.

Bestaat niet het gevaar dat je de realiteit gaat verfraaien door verschillende gezichtspunten samen te brengen, over elkaar te schuiven? Want vogels waren er zeker, maar niemand kon ze horen zoals in jouw installatie, allemaal samen – wat evenmin strookt met de werkelijkheid.

Je zou inderdaad de werkelijkheid gaan verfraaien als er op het kleine scherm niet die andere beelden waren, die de realiteit van de slachtoffers oproept en het feit dat er SS'ers waren. Mij boeit vooral dat je de herinnering niet kunt terughalen, dat er altijd iets verloren gaat. En dat alle pogingen om de herinnering vandaag ‘weer te geven’, alsof dat zou kunnen, bedrieglijk zijn.

Telde Günther Niethammer ook vogels in het kamp?

Nee, alleen in de streek. Auschwitz lag in een ‘interessegebied’. Er waren toen al veel kampen, maar in 1940 was Birkenau nog niet opgestart. Aan het begin van zijn catalogus stelde Niethammer dat de publicatie zou bijdragen aan de wetenschappelijke vooruitgang in het Derde Rijk. Hij had alles over voor het *Reich*. Hij bevond zich in Auschwitz I op eigen verzoek, op een welbepaalde plek, zodat hij de gedeporteerden niet hoefde te zien. Maar we zijn er zeker van dat hij wist wat daar gebeurde.

Spreken getuigen over die vogels?

Niet met naam en toenaam, maar ze verwijzen er wel naar. In getuigenissen blijf ik zoeken naar symbolen voor de kampen en de kampervaring. Zo ontdekte ik Ceija Stojka, een Oostenrijkse Romavrouw die naïeve schilderijen ging maken. Je ziet vogels in de meeste van haar werken en ik wil haar oeuvre blijven onderzoeken, want haar vogels zijn net onheilspellende schaduwen.

Die nazi-onderzoeker heeft zijn studie over Auschwitz dus gepubliceerd?

Ja, in 1941, in de annalen van een gerenommeerd wetenschappelijk tijdschrift. Hoewel hij het in zijn catalogus niet over het kamp heeft, is het toch een interessant werk. Op bepaalde momenten had hij het erg druk en kon hij de vogels niet in de gaten houden. Je vraagt je af wat hij toen deed.

Weten we in welke barak in Auschwitz hij verbleef?

In dezelfde barak als die waar de jonge Poolse arts Andrzej Zaorski na de bevrijding verbleef (Chare & Williams 2016). Die laatste werkte als vrijwilliger en vond er een exemplaar van de catalogus van Günther Niethammer. Het verhaal van Niethammer is nog altijd niet geschreven. Hij was conservator van het Museum Koenig in Bonn. Na de oorlog leidde hij een rustig leven en in Duitsland genoot hij erkenning als een uitstekend ornitholoog.

We hebben onlangs een overlevende ontmoet, Genia Goldgicht-Oboeuf, die met het twintigste transport naar Auschwitz werd gedeporteerd. Bij aankomst werden zij en bijna alle vrouwen van het transport apart genomen voor de ‘medische’ experimenten van zogenaamde naziartsen; die wilden een procedé voor massasterilisatie ontwikkelen. Ze werden ondergebracht in blok 10 in Auschwitz. Genia vertelde dat ze onder SS-toezicht in de weilanden rond het kamp enorme hoeveelheden paardenbloemen moesten plukken, die te drogen werden gelegd op rekken op zolder. Ze vermeldde dat er dertig kilometer rond het kamp alleen velden waren. Tijdens een recent telefoongesprek verzekerde ze me dat ze in Auschwitz geen vogels had gezien.

Er zijn ook getuigen die zeggen dat je in Birkenau onmogelijk bloemen kon plukken. Ik herinner mij een getuige, ook een vrouw, die vertelde van een klein kind dat bloemen plukte. Een SS'er was woedend toen hij dit zag, want het kind stond in de rij om te worden vergast; hij nam het vast en gooide het tegen een muur. Het zoveelste verhaal over landschap en geheugen. Er zijn heel wat van dergelijke situaties, want dat is de realiteit: je hebt de herinnering en de gruwel, maar ook de relaties tussen de mensen ter plekke, tussen bewakers en gevangenen, en hun verhouding tot de natuur. Wat vonden de Joden bijvoorbeeld van de gebouwen met schoorsteen waarin zich de verbrandingsovens bevonden? De meeste oude mensen, vrouwen en kinderen stonden er te wachten voor ze naar binnen werden gebracht. Wat is hun verhouding tot de omgeving? Daar weten we niets van, want de meesten werden bijna onmiddellijk vergast.

Om terug te komen op de installatie en de technische opstelling, waar vond je de vogelgezangen en -geluiden en de beelden?

Ze zijn afkomstig van de opensourcestichting Xenocanto Foundation en bovendien werden ze in Silezië opgenomen. Er zijn veel trekvogels bij, maar alles wat je in de installatie hoort, werd daar opgenomen. De heel symbolische beelden werden in september 2017 gedraaid door Blai Tomàs.

In een reeks dia's zie je de toegangspoort van Birkenau, de toeristen, de weg naar de verbrandingsovens, de voorwerpen waar we het over hadden. Hoe lang duurt die beeldenreeks?

Eén minuut. Daarin zie je wat iedereen kent.

Door de combinatie van geluiden, vogelgezangen en beelden ontstaat een intense en vreemde indruk...

Ja, zoals hier, waar je de prikkeldraadversperring ziet. Die sequentie werd al lopend gedraaid, met de camera in de hand. Het opvallende, hortende ritme past bij de vogelgeluiden, die ook hortend zijn...

Maar je ziet geen vogels op de beelden?

Nee.

Nooit. Heb je niet getracht om er te vinden of waren er gewoon geen?

We hebben de landschappen hier samengesteld en degene waarin je vogels zag, hebben we weggelaten.

Omdat we ons in die sequentie in de eigenlijke concentratiekampcontext bevinden, terwijl de tweede beeldenreeks in het heden is gesitueerd?

Juist, zo zit het.

Aan het begin van de tentoonstelling treden we binnen in de concentratiekampwereld maar we trekken ons niets aan van de mythologie rond de aan- of afwezigheid van vogels, de stilte en de vrijheid. We krijgen een ander soort beelden te zien, die tonen hoe het de plek er op dit moment uitziet. Kortom, wat er vandaag nog van dat verleden overblijft.

Ja, maar altijd met een focus op het landschap. Je zou er zoveel verhalen over kunnen vertellen. Aan de groene vijver vonden we het moeilijk om vogels te fil- ...

© Daniel Weyssow / Stichting Auschwitz

...men. Dat is de plek waar de assen werden uitgestort. Mensen kunnen zich dat niet voorstellen, je zou haast denken dat we het met opzet deden, maar nee, zo was het werkelijk.

Ja, er zijn zoveel vogels. Het lijkt wel Hitchcock!

Een beetje wel (*lacht*). Dat was het risico. Wilden we het wel à la Hitchcock doen? Daarom besloot ik om maar twee kleine 'sporen' van vogels te behouden.

En dan die indrukwekkende boom, die opdoemt als een symbolische wedergeboorte...

Hij staat daar gigantisch te wezen aan de ingang, in contrast met de vogels. We hielden erg van die boom, dus hebben we tijdens de opnamen getracht te benadrukken hoe groot hij wel was, om hem nog indrukwekkender, nog magischer te maken.

En daar een eend? Staan beeld en geluid hier met elkaar in verband? Want we horen wel degelijk eenden?

Soms. Dat is toeval, het verandert voortdurend. De combinatie van beeld en geluid wordt gestuurd door een wiskundig programma. De 'geluidsband' lijkt in een lus te draaien, maar hij is nooit identiek.

Vanwaar die opstelling met acht luidsprekers in een cirkel?

Dat was een beslissing van José Manuel Berenguer, die de klankband heeft gemonteerd.

Klinken er uit elk van de luidsprekers andere geluiden? Gaan ze samenklinken?

Precies. De luidsprekers zijn klein en staan in verbinding met een harde schijf. Het was de bedoeling om

niets te verbergen. Ik wilde alles laten zien en niets verfraaien.

We ervaren een fysieke aanwezigheid, alsof de vogels er werkelijk zijn.

Juist. Er zijn ook periodes van stilte. Die wilde ik hebben om een soort Disney-effect te vermijden, want dat gevaar loop je als je met natuurgeluiden werkt. Het zou belachelijk zijn als het aldoor zo was.

Op een van de schermen zien we vogelnamen voorbijkomen. Is dat een lijst van de SS-ornitholoog Niethammer?

In zijn catalogus noemt hij ze op in orde van verschijning, in het Latijn en het Duits. Hier hebben we de vertaling gegeven in het Catalaans, het Spaans, het Engels en het Frans.

Blijkbaar was er een weelderige natuur ten tijde van het kamp, met veel vogels. Zijn die er vandaag nog allemaal?

Dat weten we niet. Uitstekende vraag, want de streek is heel vervuild. Dat is de erfenis van Buna, een industrie die veel jongeren in de streek heeft tewerkgesteld.

Om op die vraag te antwoorden zou er nieuwe studie moeten komen, maar misschien bestaat die al?

Waarschijnlijk wel, want ornithologen vind je overal. Hier op het tweede scherm staat informatie over Günther Niethammer in de vier officiële talen. In Barcelona wordt tijdens tentoonstellingen altijd gebruik gemaakt van de vier genoemde talen.

Waar heb je die informatie vandaan?

Van zowat overal, alles wat ik maar kon vinden. Er is niet veel bekend over dit personage. Het derde scherm gaat over Auschwitz I en het 'interessesgebied'. We hebben het altijd over Auschwitz-Birkenau, maar als je rekening houdt met het gebied eromheen wordt het echt indrukwekkend: ongeveer veertig vierkante kilometer, dat is niet niks.

Op het volgende scherm staat een tabel met daarin per categorie het aantal kampslachtoffers: Joden, maar ook Sovjetburgers, niet-Joodse Polen, Joodse soldaten, Serviërs, gehandicapten, Roma, Jehovah's getuigen, Duitse politieke tegenstanders, activisten, verzetsmensen, Spaanse republikeinen, criminelen, homoseksuelen, asociale enzovoort. Slaa dat op alle slachtoffers in Auschwitz?

Ja, en hier is de tekst die ik schreef zodat de bezoekers 'de vogels kunnen teruggeven' aan de slachtoffers: 'Hier kun je een gebaar stellen en de slachtoffers herdenken, bijdragen aan de tentoonstelling en nadenken over het verleden. Telkens als je je hand legt, kiest het toeval een ander vogelgezag uit. We zullen wel zien welk gezag het haalt. Op basis van alle opnamen op de harde schijf zal José Manuel Berenguer een compositie maken voor het slot van de tentoonstelling.'

De tentoonstelling werd aangekocht door het stadsbestuur van Barcelona, die ze fantastisch vond. Ze stelden me de kapel voor. Eerst weigerde ik, om semiotische redenen en vanwege de religieuze connotatie. Door de titel 'Ik schenk jullie de vogels' had je kunnen denken dat katholieken hier een offer kwamen brengen. Maar toen bleek dat de kapel geen sacraal karakter meer heeft, heb ik uiteindelijk toegezegd.

Dank je, Marta.

Het interview werd afgenomen op 4 april 2017 in Barcelona.

→ Meer weten

♦ *Je vous offre les oiseaux – Us ofereixo els ocells*
28 januari – 28 april 2017
MUHBA Plaça del Rei, Capella de Santa Àgata, Barcelona
Georganiseerd door de Comissionat de Programes de Memòria, Ajuntament de Barcelona
Beelden: Blais Tomàs Bracquart
Geluid: José M. Berenguer

→ Bibliografie

♦ Nicholas Chare & Dominic Williams, *Matters of Testimony. Interpreting the Scrolls of Auschwitz*, New York: Berghahn Books, 2016. Inleiding online: https://www.berghahnbooks.com/downloads/intros/ChareMatters_intro.pdf (geraadpleegd 29 mei 2017).
♦ Günther Niethammer, 'Beobachtungen über die Vogelwelt von Auschwitz', *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* 52, 1941, 164-199.